

ELITY POLITYCZNE W UJĘCIU EDMUNDA WNUKA-LIPIŃSKIEGO

POLITICAL ELITES IN THE VIEW OF EDMUND WNUK-LIPIŃSKI

Monika Dobrogowska^{1,A-F}

¹ Katedra Socjologii Kultury, Religii i Partycypacji Społecznej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

¹ Department of Sociology of Culture, Religion and Social Participation, John Paul II Catholic University of Lublin, Poland

Dobrogowska, M., (2023), Elity polityczne w ujęciu Edmunda Wnuka-Lipińskiego / Political Elites in the View of Edmund Wnuk-Lipiński, Rozprawy Społeczne / Social Dissertations, 17, 37-53. <https://doi.org/10.29316/rs/161592>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza
i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Streszczenie: W artykule przedstawiono rozważania Edmunda Wnuka-Lipińskiego w następującym porządku: omówiono definicję elit politycznych oraz kapitału politycznego. Następnie podjęto problem zasadności istnienia elit politycznych oraz ich funkcje w ustroju demokratycznym. W dalszej kolejności przedstawiono wymiar dynamiczny elit politycznych oraz ich krytykę.

Materiał i metody: Analiza wybranych treści związana z elitami politycznymi. W analizie wykorzystano monografie, książki pod redakcją, artykuły naukowe i szeroko rozumianą publicystykę autorstwa Edmunda Wnuka-Lipińskiego.

Wyniki: Wnuk-Lipiński wykazał, że w okresie transformacji ustrojowej nowe elity formowały się zarówno poprzez cyrkulację, jak i reprodukcję. W Polsce w latach dziewięćdziesiątych ukształtowały się elity postkomunistyczne oraz postsolidarnościowe. Za najważniejsze funkcje elit uznał funkcję artikulacyjną oraz sprawowanie przywództwa politycznego. Dokonał krytyki elit przełomu XX i XXI wieku.

Wnioski: Edmund Wnuk-Lipiński akcentował konieczność istnienia elit politycznych w ustroju demokratycznym określanymi mianem poliarchii, pod warunkiem, że ustrój ten umożliwi „obalenie” rządzących w ramach demokratycznego głosowania. Wskazał szereg cech dobrego przywództwa politycznego.

Słowa kluczowe: kapitał polityczny, elity polityczne, Edmund Wnuk-Lipiński, poliarchia

Summary: The article presents Edmund Wnuk-Lipiński's considerations in the following order: the definition of political elites and political capital are discussed. Then the problem of the legitimacy of the existence of political elites and their functions in a democratic system is addressed. This is followed by a presentation of the dynamic dimension of political elites and their criticism.

Material and methods: Analysis of selected content related to political elites. The analysis draws on monographs, edited books, scholarly articles and broad journalism by Edmund Wnuk-Lipiński.

Results: He showed that during the period of systemic transformation, new elites were formed through both circulation and reproduction. He considered the articulatory function of elites and the exercise of political leadership. He made a critique of the elites.

Conclusions: He emphasised the necessity of political elites in a democratic system referred to as polyarchy. He identified a number of characteristics of good political leadership.

Keywords: political capital, political elites, Edmund Wnuk-Lipiński, polyarchy

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 37

Otrzymano/Submitted:
13.02.2023

Zaakceptowano/Accepted:
23.02.2023

Adres korespondencyjny: Monika Dobrogowska, Katedra Socjologii Kultury, Religii i Partycypacji Społecznej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950, Lublin, Polska; email: dobrogowska@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1219-3546

Copyright by: Akademia Białska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II, Monika Dobrogowska

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wprowadzenie

Gremia przywódcze są jednym z głównych podmiotów polityki. Kształtują one postawy i idee w społeczeństwie, zwłaszcza te dotyczące władzy, artykułują interesy określonych grup społecznych. Zjawisko elit, szczególnie politycznych, jest jednym z częstych zagadnień poruszanych w dyskursie naukowym, ponieważ bez względu na ustrój polityczny, w każdym społeczeństwie odnajdziemy warstwę ludzi rządzących. Co więcej, w tradycji nauk społecznych zagadnienie elit przywołuje się często w kontekście badań nad zmianą systemową. Wiele uwagi elitom, szczególnie politycznym poświęcił znamienity polski socjolog, Edmund Wnuk-Lipiński¹, którego wkład wniesiony w polską socjologię jest wielowątkowy i wart odnotowania.

Celem niniejszego artykułu jest próba zaprezentowania ustaleń Edmunda Wnuka-Lipińskiego dotyczących elit politycznych, m.in. ich pojęcia i funkcji. W tekście poruszony zostanie problem kształtowania się elit w Polsce w okresie transformacji systemowej, opisany i scharakteryzowany przez wspomnianego socjologa, a także jego rozumienie zagadnienia kapitału, szczególnie politycznego. Najwięcej uwagi zostanie poświęconej elitom politycznym oraz miejscu, jakie – według Wnuka-Lipińskiego – zajmują w systemie demokratycznym. Uwzględniona zostanie również kwestia przywództwa politycznego z perspektywy tego badacza. W artykule poddano analizie wybrane zagadnienia zawarte w publikacjach Wnuka-Lipińskiego, ze szczególnym uwzględnieniem jego badań i analiz socjologicznych dotyczących polskich elit politycznych. Wyniki eksploracji i wyodrębnione ustalenia polskiego socjologa zostaną zestawione z tezami innych badaczy, koncentrujących swoje zainteresowania naukowe wokół problematyki elit politycznych, między innymi tych, do których niejednokrotnie odwoływał się Wnuk-Lipiński.

1 Edmund Wnuk-Lipiński (1944-2015) – profesor, dr habilitowany, socjolog. Dyrektor Instytutu Studiów Politycznych PAN, założyciel Katedry Socjologii w Collegium Civitas. Działacz społeczny, m.in. doradca do spraw polityki społecznej NSZZ „Solidarność”, w latach 1989-1991 kierownik zespołu doradców naukowych przy Obywatelskim Klubie Parlamentarnym. Niektóre z jego znanych publikacji: *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany ustrojowej*, (1996, Warszawa: PWN); *Granice wolności. Pamiętnik polskiej transformacji*, (2003, Warszawa: Scholar); *Świat między epoki. Globalizacja, demokracja, państwo narodowe*, (2004, Kraków: Znak); *Socjologia życia publicznego*, (2005, Warszawa: Scholar).

Introduction

Leadership groups are one of the key actors in politics. They shape social attitudes and ideas, specifically those concerning power, and articulate the interests of specific social groups. There are people who hold power in any society, regardless of the political system, and it is hardly surprising that the phenomenon of elites, specifically political elites, is one of the most debated issues in contemporary scientific discourse. Moreover, in the tradition of social sciences, elites are often referred to in the context of research on a systemic change. The acclaimed Polish sociologist Edmund Wnuk-Lipiński¹, whose contribution to Polish sociology is multifaceted and definitely worth exploring, dedicated much attention to the notion of elites, specifically the political ones.

This is an attempt to present the thoughts and findings of Edmund Wnuk-Lipiński concerning political elites, the concept itself and the functions of political elites. This paper discusses the formation of elites in Poland during the period of the political transformation, as described and characterized by Wnuk-Lipiński, and explains his understanding of the concept of capital, specifically the political capital. Political elites and their place in the democratic system, according to Wnuk-Lipiński, will be discussed in more detail. The paper also touches upon the idea of political leadership. Selected issues discussed in the writings of Wnuk-Lipiński are explored here, with a focus on his sociological research and analysis of Polish political elites. The results of research and the essential findings of Wnuk-Lipiński will be juxtaposed with the arguments of other researchers focusing their scientific endeavors

1 Edmund Wnuk-Lipiński (1944-2015) was a sociologist, a professor with postdoctoral qualifications. He was the head of the Institute of Political Studies of the Polish Academy of Sciences, and the founder of the Department of Sociology at Collegium Civitas. He was also a social activist, including as a social policy adviser of the Independent and Self-Governing Trade Union NSZZ “Solidarność”, and the head of the team of scientific advisers at the Civic Parliamentary Club in 1989-1991. These are some of his publications: *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany ustrojowej [Democratic Reconstruction. On the Sociology of Radical Political Change]*, (1996, Warsaw: PWN); *Granice wolności. Pamiętnik polskiej transformacji [The Limits of Freedom, A Diary of the Polish Transformation]*, (2003, Warsaw: Scholar); *Świat międzyepoki. Globalizacja, demokracja, państwo narodowe [The World between Two Epochs. Globalization, Democracy, Nation state]* (2004, Kraków: Znak); *Socjologia życia publicznego [The Sociology of Public Life]*, (2005, Warsaw: Scholar);

Pojęcie elity i klasy politycznej oraz kapitału politycznego

Rozważania dotyczące elit warto rozpocząć od przedstawienia ich etymologii. W pracach podejmujących tematykę elit często pojawiają się też takie terminy jak „elitaryzm”, „elityzm” czy „egalitaryzm”. Elitaryzm ma często negatywne konotacje i oznacza odgradzanie się od większości i zamykanie w grupie osób uprzywilejowanych pod jakimś względem. Jest to też pogląd społeczno-polityczny, głoszący potrzebę wyodrębnienia w społeczeństwie elit rządzących, obdarzonych specjalnymi uprawnieniami. Zwolennicy tej idei, że istnienie elit jest celowe i konieczne, oraz że źródłem władzy są właśnie specjalnie wyselekcjonowane elity. Pojęcie elityzmu natomiast nie niesie ze sobą wartościowania, zakłada większą inkluzywność elit (Bodio i Załęski, 2007). „Elitysta nie musi być, zatem przekonany co do pozytywnych cech i wartości elity oraz zasadności krytyki teorii funkcjonowania demokracji” (tamże). Egalitaryzm jest przeciwieństwem elitaryzmu i jest zgodny z podstawowymi wartościami humanistycznymi (Sztumski, 2014). Wnuk-Lipiński egalitaryzm łączy z zasadami demokracji liberalnej, która – w jego rozumieniu – zawiera w sobie dwa aksjomaty: niezbywalność praw człowieka i obywatela oraz będąca ich konsekwencją ochrona praw mniejszości (2000b; Domański, 2004).

Sam termin „elita” wywodzi się on od łacińskiego słowa *eligere*, czyli dokonywać wyboru (Żyromski, 2007). Natomiast w języku francuskim *élite* i oznacza „lepszych”, „wybrańców” (Bodio i Załęski, 2007). Bez względu na źródłosłów owego terminu wydaje się, że w obu przypadkach oznacza on to samo. Elita to jakby wybrańcy spośród pewnej większej grupy osób. W określeniu potocznym elitą nazywamy ludzi wyróżniających się pod jakimś względem, najlepszych w pewnej dziedzinie (por. Kuniński, 2018). Wnuk-Lipiński nie buduje autorskiej definicji pojęcia elity, ale bazuje na rozróżnieniach zaproponowanych przez Włodzimierza Wesołowskiego, który kategorię „elita” traktuje opisowo, a nie wartościująco (1992). W związku z tym „elitą nie są, więc osoby z jakichś względów najlepsze. Są nią osoby, które zajmują pozycje zdefiniowane jako najwyższe w wymiarze politycznym (elita władzy), gospodarczym (elita ekonomiczna) i opiniotwórczym (elita kulturalna,

around the issue of political elites, including those whom Wnuk-Lipinski cited in his writings on more than one occasion.

The concept of elites, political class and political capital

Let us begin with a short introduction to the etymology of the term “elites”. Terms such as “elitism,” “elitism” or “egalitarianism” are also frequently used in discussions about elites. Elitism often carries negative connotations and essentially implies the state of being separated from the majority and confined to a group of people who are privileged in some respect. It is also a socio-political concept, proclaiming the need for establishing a separate ruling elite in the society, endowed with special powers. The advocates of elitism argue that the existence of elites is purposeful and necessary, and that meticulously selected elites are specifically the source of power. On the other hand, the concept of elitism does not carry value judgment and in fact it assumes greater inclusivity of the elites (Bodio and Załęski, 2007). “An elitist is therefore not necessarily convinced of the positive qualities and values of the elite and of the robustness of critiques of theories on the functioning of democracies” (ibid.). Egalitarianism is the opposite of elitism and is consistent with the basic humanistic values (Sztumski, 2014). Wnuk-Lipiński combines egalitarianism with the principles of liberal democracy, which – as he understands them – includes two axioms: the inalienability of human and civil rights, and the resulting protection of minority rights (2000b; Domański, 2004).

The term “elite” itself is derived from the Latin word *eligere*, meaning to pick out, choose, or select (Żyromski, 2007). In French *élite* means “better”, “the chosen ones” (Bodio and Załęski, 2007). Whatever the origin of the term may be, it seems to mean the same thing in either case. An elite apparently consists of the chosen ones who are selected from a larger group of people. The general understanding of the term is that an elite are people who, in some respect, distinguish themselves in that they are the best in a certain field (cf. Kuniński, 2018). Wnuk-Lipinski did not come up with his own definition of the term, but drew on the distinctions proposed by Włodzimierz Wesołowski, who approached the category of “elite” descriptively and refrained from any value judgement (1992). Accordingly, “the elites are not the people who are the best for some reason. These are the people who occupy positions defined as the highest in the political

media)” (Wnuk-Lipiński, 1996a, *Rewolucjoniści i księgowi*, 1997). Można postawić zarzut, że definicja, z której korzysta omawiany socjolog, jest niepełna i wymaga doprecyzowania. Wnuk-Lipiński, jako warunek konieczny przynależności do elity podkreśla fakt zajmowania najwyższego stanowiska. Pojawia się tu pytanie, co oznacza pojęcie „najwyższe stanowisko”? Przypuszcza się, że wyższość jednego stanowiska nad innym zależy od danego systemu społecznego i uznawanych przez niego wartości, ale i panujących obyczajów. A co z osobami, które nie piastują ważnych stanowisk, a z pewnością należą do elity? Na to pytanie brak jest precyzyjnej odpowiedzi w tekstach Wnuka-Lipińskiego.

Konceptualizacja pojęcia elity dostarcza niemałych trudności. Agnieszka Pawłowska podaje, że do socjologii pojęcie to po raz pierwszy wprowadził włoski socjolog, twórca teorii krążenia elit Vilfredo Pareto, na oznaczenie grupy społecznej wyróżnionej na podstawie innego kryterium niż „klasa” w rozumieniu ekonomicznym, zaczerpniętym ze społecznej teorii Karola Marksa (Pawłowska, 1998). Z kolei inny znany socjolog, Gaetano Mosca, na oznaczenie tej samej grupy społecznej, co Pareto, używał określenia „klasa polityczna” lub „klasa rządząca” (Żyromski, 2007). Celowo unikał on terminu „elita”, ponieważ twierdził, że niesie on ładunek emocjonalny i wartościujący. Według Mosci, klasę rządzącą cechują następujące przymioty: męstwo, bogactwo i pochodzenie oraz zdolności osobiste, np. wiedza, inteligencja, zdolności przywódcze (Pawłowska, 1998). Wnuk-Lipiński nie dokonuje analizy pojęcia elity zaproponowanego przez Pareto ani nie odnosi się do pojęcia klasy rządzącej, stosowanego przez Moskę, jednak wielokrotnie odwołuje się do obu socjologów, gdy bada aspekt dynamiczny elit (Wnuk-Lipiński, 2005). Warto odnotować, że – zdaniem Pawłowskiej – przywołującej niekiedy prace Wnuka-Lipińskiego, pojęciem obejmującym najszerzej zagadnienie umownie nazwanych elit politycznych jest „klasa polityczna” (1998). Autorka zaproponowaną definicję klasy politycznej rozkłada na trzy elementy, do których zalicza: po pierwsze, elitę polityczną (elitę rządzącą), – czyli jednostki aktualnie pełniące władzę w danym miejscu i czasie; po drugie, kontrolitę – rozumianą jako przywódców partii politycznych niebędących w rządzie i reprezentantów nowych interesów społecznych, tzw. opozycję gotową do przejęcia władzy; oraz, po trzecie, podelitę – w jej skład wchodzi urzędnicy wyższych szczebli administracji państwowej, a więc bezpośredni wykonawcy decyzji podejmowanych przez

(power elite), economic (economic elite) and opinion-forming (cultural elite, media) terms” (Wnuk-Lipiński, 1996a, *Rewolucjoniści i księgowi*, 1997). It can be contested that the definition used by Wnuk-Lipinski is incomplete and needs to be further clarified. Holding the highest position is a precondition for being a member of an elite, according to Wnuk-Lipiński. What does the term “highest position” actually mean? It can be assumed that the superiority of one position over another depends on a given social system and the values recognized by it, but also the established customs. And how to classify people who do not hold important positions, but definitely belong to the elite? There is no precise answer to this question in Wnuk-Lipiński’s writings.

It is difficult to conceptualize the notion of elites. Agnieszka Pawłowska explains that the term was first introduced into sociology by Vilfredo Pareto, an Italian sociologist who coined the term “circulation of elite” to denote a social group distinguished on the basis of a criterion other than “class” in the economic sense, originating from Karl Marx’s social theory (Pawłowska, 1998). Gaetano Mosca, another renowned sociologist, used the term “political class” or “ruling class” to denote the same social group as described by Pareto (Żyromski, 2007). He deliberately avoided the term “elite” because he claimed that it was laden with emotions and carried a value determinant. According to Mosca, the ruling class is characterized by the following qualities: valor, wealth and descent, as well as personal qualities, such as knowledge, intelligence, leadership skills (Pawłowska, 1998). Wnuk-Lipinski refrained from analyzing the notion of an elite as proposed by Pareto, nor did he refer to the notion of a ruling class as used by Mosca, but he repeatedly invoked both sociologists when examining the dynamic aspect of elites (Wnuk-Lipiński, 2005). According to Pawłowska, who sometimes cites the works of Wnuk-Lipiński, “political class” is the term that covers to the broadest extent the conventionally named political elites (1998). Pawłowska breaks down the proposed definition of a political class into three elements: the political elite (ruling elite) – the individuals currently in power in a given place and time; the counter-elite – the leaders of political parties outside the government and representatives of new social interests, the so-called opposition ready to seize power, and the sub-elite – consisting of higher-level state administration officials, i.e. direct executors of decisions made by the elite (1998). Wnuk-Lipiński used the term political class most often in relation to the ruling elite and the counter-elite (1992). He also employed the concept of a counter-elite in the same sense as Ivan Szelenyi and Szonja Szelenyi (1995), referring to oppositionists

elity (1998). Wnuk-Lipiński używa pojęcia klasy politycznej najczęściej w odniesieniu do elity rządzącej i kontrelity (1992). W analizach warszawskiego socjologa (1996b) znajdujemy także pojęcie kontrelity, którą stosuje on w takim samym znaczeniu, jak Ivan Szelenyi i Szonja Szelenyi (1995), mianowicie, że są to opozycjoniści, których działania zostały zinstytucjonalizowane. W Polsce, jak zauważają autorzy publikacji *Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* (1995), kontrelita powstała wraz z ruchem „Solidarność”, zinstytucjonalizowała się w latach 1980-1981 (tamże). Warto odnotować, że polski socjolog sięga również to pojęcia subelity, obejmującego – w jego opinii – osoby, które w dawnym systemie (PRL) nie należały do nomenklaturowej elity władzy, lecz znajdowały się w jej bezpośrednim zapleczu i dysponowały zasobami niezbędnymi do wejścia do nomenklatury. Innymi słowy, są to osoby, które w realnym socjalizmie należały do partii komunistycznej i zajmowały stanowiska średniego szczebla (Wasilewski, Wnuk-Lipiński, 1995a). W tym znaczeniu określenie subelity, stosowane przez Wnuka-Lipińskiego, jest odpowiednikiem podelity w ujęciu Pawłowskiej. Można odnotować, że niestety ani Pawłowska, ani Wnuk-Lipiński nie korzystają z pojęcia superelit, do których Janusz Sztumski zalicza struktury militarne. Jego zdaniem, jest to szczególnie ważna elita, złożona z szefów sztabów i ich przewodniczących, administrująca potężnym kompleksem złożonym z ludzi i środków technicznych, związanych z nowoczesnym przemysłem zbrojeniowym, na której opiera się władza państwa (2018). Cywilni politycy podejmują wszystkie kluczowe działania dotyczące np. użycia sił zbrojnych, konsultując je przede wszystkim z superelitami danego państwa.

W obszarze zainteresowań badawczych Wnuka-Lipińskiego były także przemiany polskich elit okresu transformacji systemowo-ustrojowej (1996a). W czasie prowadzenia swoich analiz sięgał do zaproponowanej przez Pierre’a Bourdieu koncepcji kapitału. Dotyczy ona pewnych zasobów, którymi dysponują „klasy posiadające”, a rozmiar tych zasobów determinuje możliwość wejścia do elity nowych członków bądź ich krążenia między różnymi typami elit. Wnuk-Lipiński wymienia następujące rodzaje kapitału: materialny (odpowiednik kapitału ekonomicznego Bourdieu), kulturowy, społeczny i polityczny. Należy zaznaczyć, że Wnuk-Lipiński jest autorem pojęcia kapitału politycznego, który pod pewnymi względami stanowi odpowiednik kapitału społecznego Bourdieu. Wnuk-Lipiński podaje, że „kapitał polityczny

whose actions have been institutionalized. In Poland, the authors of *Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* [*Elites in Poland, in Russia and Hungary note. Exchange or reproduction?*] (1995) explain that the counter-elite was created along with the Solidarity movement and became institutionalized in the period 1980-1981 (ibid.). It is worth noting that Wnuk-Lipiński also invokes the concept of a sub-elite, which in his opinion includes people who did not belong to the nomenklatura elite of power in the old system (the People’s Republic of Poland, PRL), but were in its hinterland and had the resources necessary to enter the nomenklatura. In other words, these are the people who belonged to the Communist Party under real socialism and held mid-level positions (Wasilewski, Wnuk-Lipinski, 1995a). In this sense, the term sub-elite, as used by Wnuk-Lipinski, is equivalent to the sub-elite as used by Pawłowska. Unfortunately neither Pawłowska nor Wnuk-Lipinski used the concept of a super-elite, which, according to Janusz Sztumski, also includes military structures. According to Janusz Sztumski, this is a particularly important elite consisting of chiefs of staff and their superiors, in charge of a powerful amalgam of people and technical means of the modern arms industry, on which the power of the state is based (2018). Civilian politicians take all key actions regarding the operations of armed forces etc., and consult their actions with the super-elites of a given country.

Wnuk-Lipinski also explored the transformations of Polish elites during the period of systemic and political transformation (1996a, p. 149). In his analyses, he drew on Pierre Bourdieu’s concept of the capital. According to this concept, the capital is understood as resources available to the “owning classes,” and the size of these resources determines whether new members can join the elite or switch between different types of elites. Wnuk-Lipiński lists the following types of capital: material (equivalent to Bourdieu’s economic capital), cultural, social, and political capital. Wnuk-Lipiński also proposed the concept of political capital, which in some respects corresponds to Bourdieu’s social capital. Wnuk-Lipiński explains that “political capital is a set of individual characteristics of a person acquired as a result of previous involvement in politics, due to which the person is rewarded with membership in the power elite or is elected for higher positions in the power structure” (ibid.). According to Wnuk-Lipiński, political capital in socialist countries mainly involved membership in the Communist Party, while in a democratic system, political capital can be measured with popularity among

to taki zasób indywidualnych cech człowieka, nabytych w wyniku wcześniejszego zaangażowania w politykę, dzięki któremu jest on premiowany przetrwaniem w elicie władzy lub selekcją na wyższe pozycje w strukturze władzy” (tamże). Kapitał polityczny – zdaniem polskiego socjologia – w państwach socjalistycznych dotyczył głównie przynależności do partii komunistycznej, natomiast w ustroju demokratycznym może przybierać on formę zaufania ludzi, afiliacji instytucjonalnej, dobrych stosunków z osobami sprawującymi władzę (tamże). W zależności od posiadania lub dostępu do konkretnego kapitału lub ich zestawu, zwiększa to bądź zmniejsza możliwość dostępu do danej elity. Co więcej – jak twierdzi Wnuk-Lipiński – definiowanie kapitału następuje w zależności od kontekstu historycznego i stosowanych reguł gry. Na przykład znaczący kapitał w postaci przynależności do partii komunistycznej w okresie transformacji stał się dla wielu jej członków, jak to nazywa Wnuk-Lipiński, „obciążoną hipoteką”, czy „zasobem negatywnym” (tamże; Szelenyi, Szelenyi, 1995).

Wnuk-Lipiński zwraca uwagę na zjawisko, które określa jako „konwersję kapitału politycznego w kapitał ekonomiczny”. Pojęcie konwersji kapitału polski socjolog stosuje za Bourdieu, a polega ona na tym, że „w zamian za pokojowe przekazanie władzy komunistyczna nomenklatura otrzymała gwarancję, że kapitał polityczny, jakim dysponowała w starym systemie, będzie mógł być zamieniony w ekonomiczny kapitał w nowym systemie. [...] Koncepcja ta, w wersji proponowanej przez Bourdieu, intryguje wielu badaczy postkomunistycznej transformacji” (Wasilewski, Wnuk-Lipiński, 1995a). W praktyce konwersja ta może polegać na przejściu w prywatne ręce dóbr publicznych przez członków „nomenklatury” (Wnuk-Lipiński, 1996a; Wasilewski, Wnuk-Lipiński, 1995a). Warszawski socjolog zaznacza, że nomenklaturowi dyrektorzy przedsiębiorstw z pewnością posiadali też inne aktywa oraz kwalifikacje w obszarze zarządzania, oprócz kapitału politycznego, jednak takie zasoby jak łatwy dostęp do kredytów, do informacji, czy do ośrodków podejmowania decyzji z pewnością pomogły im odnieść sukces w prywatnym biznesie i zyskać kapitał ekonomiczny (por. Staniszkis, 1994). Dodajmy, że mechanizm konwersji kapitału jest typowy zarówno dla totalitaryzmu jak i dla demokracji.

people, institutional affiliation, or good relations with the people in power (ibid.). Depending on whether a person is in possession of or has access to a specific capital or a few different forms of capital, they have a better or worse chance of accessing a given elite. Moreover, Wnuk-Lipinski explained that capital can be defined according to the historical context and the prevailing rules of the game. For example, the capital gained by being a member of the Communist Party during the transition period became, as Wnuk-Lipinski put it, a “delinquent mortgage” or “negative resource” for many of its members (ibid; Szelenyi, Szelenyi, 1995).

Wnuk-Lipinski also drew attention to “the conversion of political capital into economic capital.” Wnuk-Lipinski used the concept of “conversion of capital” as invented by Bourdieu, meaning that “in exchange for a peaceful transfer of power, the communist nomenklatura received an assurance that the political capital it possessed in the old system could be converted into economic capital in the new system. [...] Many researchers of the post-communist transition are beguiled by this concept as proposed by Bourdieu.” (Wasilewski, Wnuk-Lipinski, 1995a). In practice, this conversion may involve members of the “nomenklatura” seizing public assets into private hands (Wnuk-Lipinski, 1996a; Wasilewski, Wnuk-Lipiński, 1995a). Wnuk-Lipiński pointed out that business executives belonging to nomenklatura definitely had other assets and qualifications in the field of management, apart from political capital, but such resources as easy access to credit, to information, and to decision-making centers certainly helped them succeed in private business and gain economic capital (cf. Staniszkis, 1994). Of note is the fact that the mechanism of capital conversion is typical of both totalitarianism and democracy.

Zasadność istnienia elit oraz ich funkcje w systemie demokratycznym

Analizując zjawisko elit, należy się też zastanowić, czy ich obecność i pełnione role są zasadne w systemie demokratycznym, w którym z założenia powinna rządzić większość. Pawłowska uważa, że „klasyczna teoria elit zrodziła się z krytyki teorii i praktyki demokracji. Podstawowa teza teorii elit brzmi: obecność elity rządzącej jest niezbędna w każdym społeczeństwie, wobec tego ludzie nie są równi w dostępie do władzy, podczas gdy aksjomatem teorii demokratycznych jest twierdzenie o równości jednostek, które w praktyce przekładać się ma na rządy większości” (tamże). Badaczka uważa, że kontrowersje między elitizmem a demokracją występują jedynie na polu teoretycznym, ponieważ w praktyce elity zawsze istnieją w ustroju demokratycznym. Problem ten można rozwiązać poprzez odpowiednią interpretację demokracji, a konkretnie zasadę równości, szczególnie szans. „Wtedy demokracja będzie traktowana jako typ społeczeństwa, w którym elity – ekonomiczne i kulturalne, a także polityczne, są z zasady <otwarte> i faktycznie rekrutują się spośród różnych warstw społecznych na podstawie kryterium zdolności jednostkowych” (tamże).

Jeśli chodzi o stanowisko Wnuka-Lipińskiego, to można uznać, że w pełni akceptuje on występowanie elit w systemie demokratycznym. Za Robertem Dahlem (1995) używa on pojęcia poliarchii, gdzie autonomiczne elity mają możliwość rywalizacji o władzę na drodze procedur demokratycznych, czyli w praktyce jest to współistnienie rządów elit oraz demokracji. Termin „poliarchia” został zaproponowany przez Dahla w 1953 r. i oznacza dosłownie „wielowładztwo” (od greckiego *poli* – wiele, *arche* – władza) (1995). Poliarchia jest faktycznie, realnie funkcjonującym porządkiem politycznym i wyróżnia się następującymi dwiema głównymi cechami: po pierwsze, prawa obywatelskie przysługują względnie dużej liczbie ludności oraz po drugie, umożliwia ona przeciwstawianie się i „obalanie” w ramach demokratycznego głosowania rządzących (Wnuk-Lipiński, 2005). O istnieniu poliarchii decyduje zestaw rozwiązań instytucjonalnych, odróżniających ją od innych systemów quasi-demokratycznych lub niedemokratycznych. Do tych rozwiązań Dahl zalicza: reprezentantów z wyboru, wolne i uczciwe wybory, inkluzywne prawo wyborcze, bierne prawo wyborcze, wolność słowa, dostęp do alternatywnych informacji i autonomię stowarzyszeń (tamże). „Poliarchia to system, w którym – jak pisze Pawłowska – prawo

The legitimacy of elites and their functions in a democratic system

When analyzing the phenomenon of elites, it is also important to consider whether their presence and roles are legitimate in a democratic system, which is, by definition, ruled by majority. Pawłowska believes that “the classical elite theory was born out of the critiques of the theory and practice of democracy. The basic assumption of the elite theory is that the presence of a ruling elite is essential in any society, therefore people are not equal in access to power, while the axiom of democratic theories implies that all individual are equal, which – in practice – is supposed to translate into the rule by majority (ibid.). Pawłowska argues that the controversy between elitism and democracy is purely theoretical since, in practical terms, elites always exist in a democratic system. This problem can be solved by an appropriate interpretation of democracy, and specifically the principle of equality, specifically the equality of opportunities. „Then democracy will be regarded as a type of society in which the elites – economic, cultural, as well as political – are in principle <open> and actually recruited from among the various social strata on the basis of the criterion of individual abilities” (ibid.).

Wnuk-Lipinski apparently fully accepted the existence of elites in a democratic system. Following Robert Dahl (1995), Wnuk-Lipinski used the concept of polyarchy in which autonomous elites have the opportunity to compete for power within the framework of democratic procedures. In practical terms, this marks a coexistence between the rule of elites and democracy. The term “polyarchy” was coined by Dahl in 1953 and literally means “polyrule” (from the Greek *poly* - many, *arche* - power) (1995). In fact, polyarchy is a de facto viable political system and has the following two main distinguishing features: firstly, civil rights are vested in a relatively large number of people, and secondly, it enables the government to be opposed and “overthrown” in a procedure of democratic voting (Wnuk-Lipiński, 2005). The existence of polyarchy is determined by a set of institutional arrangements that distinguish it from quasi-democratic or non-democratic systems. These solutions include: elected representatives, free and fair elections, inclusive electoral rights, passive electoral rights, freedom of speech, access to alternative information, and autonomy of associations (ibid.). “Polyarchy is a system in which” Pawłowska writes, “the right

do uczestnictwa zakreślono szeroko, a gwarancje dla opozycji są stosunkowo silne, natomiast bariery dla niej stosunkowo niskie” (1998). Wnuk-Lipiński, korzystając z pojęcia poliarchii, stara się pogodzić podejście elitystyczne z demokratycznym. Nawiązuje on także do Pareto, pisząc, że „społeczeństwem rządzi zawsze mała grupa ludzi, elita, i to nawet wtedy, gdy zachowane są pozory i ma ono w pełni demokratyczną konstytucję” (1996a). Wnuk-Lipiński odwołuje się też do pojęcia równości. Warszawski socjolog wyjaśnia, że „teorie demokracji nie zakładają, że każdy człowiek jest równy drugiemu człowiekowi pod każdym względem” (tamże). Zupełnie naturalne jest, że ludzie różnią się między sobą od względem wiedzy, kompetencji, wykształcenia, zamożności. Stąd też tylko niektórzy należą do elit władzy.

Na potwierdzenie swoich tez o potrzebie elit w demokracji, Wnuk-Lipiński (1996b) przypisuje elitom dwie podstawowe funkcje: pierwszą jest reprezentowanie części lub całości społeczeństwa w warstwie politycznej. Funkcja ta inaczej nazywa się funkcją artikulacyjną i zbliża polityków do bazy społecznej, ponieważ wyraża interesy i wartości obecne w tej bazie. Skrajnym przykładem tej funkcji, według omawianego socjologa, jest populizm, gdy na szczybel centralny przenoszone jest to, co chce społeczeństwo. Druga funkcja elit to sprawowanie przywództwa politycznego. Zdaniem omawianego autora, przywódca nadaje sens i kierunek zmianom, definiuje to, co jest dobre dla ludzi, pozyskując w ten sposób zwolenników. Skrajną postacią tej funkcji, według Wnuka-Lipińskiego, jest charyzmatyczne przywództwo jednego lidera i oparcie struktury władzy na zasadach wodzostwa (tamże). Przywoływany niekiedy przez Wnuka-Lipińskiego, Piotr Sztompka twierdzi, że „w nowo tworzących się grupach bardzo szybko pojawia się nierówność wpływów, jakie na innych wywierają poszczególni członkowie, a w grupach zorganizowanych także nierówność uprawnień władczych związanych z różnymi pozycjami (statusami). W szczególności typowe jest wyłanianie się przywódców” (Sztompka, 2005). Wnuk-Lipiński również zauważa ten problem, nie tylko w nowo tworzących się grupach, ale też wśród dużych segmentów społeczeństwa, które z czasem mogą generować wręcz autorytarnych liderów (Wnuk-Lipiński, 2005).

Co więcej, Wnuk-Lipiński zwraca uwagę na zagadnienie innej natury, że „rządy większości są lepsze niż rządy mniejszości” i „rządy większości są niemożliwe, bo zawsze rządzi mniejszość” (1996a). Uważa on, że stwierdzenie „rządy większości”

to participate is broadly defined, and assurances for the opposition are relatively strong, while the barriers to it are relatively low” (1998). Using the concept of polyarchy, Wnuk-Lipiński attempts to reconcile the elitist and democratic approaches. He also refers to Pareto when he writes that “a society is always ruled by a small group of people, an elite, if only by appearance, and if a fully democratic constitution is established” (1996a). Wnuk-Lipinski also recalled the concept of equality. He explains that “democratic theories do not imply that every person is equal to every other person in all respects” (ibid.). It is completely natural that people differ from each other in terms of knowledge, competence, education, wealth. Accordingly, only few belong to the political elites.

In support of his arguments that elites are indispensable for democracy, Wnuk-Lipinski (1996b) attributed two basic functions to elites: the first is to represent part or all of society in the political sphere. This function is otherwise known as the articulation function, and it brings politicians closer to the society because it expresses the interests and values of this society. Wnuk-Lipinski argued that populism is an extreme example of this function, defined as a setting in which the needs and desires of a society are transferred to the central level. Exercising political leadership is another function of elites. Wnuk-Lipinski believed that a leader is someone who gives meaning and direction to changes, defines what is good for the people, and therefore he or she wins supporters. He also explains that charismatic leadership by a single leader and a power structure based on the principles of leadership is an extreme manifestation of this function (ibid.). Piotr Sztompka, whom Wnuk-Lipiński sometimes quotes, argues that “in newly formed groups, there is rapid emergence of inequality of influence exerted by individual members on others, and of inequality of powers associated with different positions (status) in organized groups. Specifically, it is typical that leaders emerge.” (Sztompka, 2005). Wnuk-Lipiński also recognizes this phenomenon, not only in newly formed groups, but also among large segments of society, in which it can progressively generate downright authoritarian leaders (Wnuk-Lipiński, 2005).

Moreover, Wnuk-Lipinski pointed out that “majority rule is better than minority rule”, however “majority rule is impossible, because the minority always rules”, which is a different issue (1996a). He believes that the expression “rule of the majority” makes sense only when the

ma sens dopiero wtedy, gdy faktycznie rządząca mniejszość jest realnie uzależniona od woli większości i wykonuje swoje rządy dopóty, dopóki jest legitymizowana przez większość (tamże). Ponadto formułuje on pewne zastrzeżenie co do stwierdzenia, że rządy mniejszości są zgodne z nieskrępowaną wolą większości. Można to przyjąć, ale pod warunkiem, że będzie istniała „polityczna alternatywa dla owej rządzącej grupy, czyli, mówiąc w skrócie – legalna opozycja polityczna” (tamże). Dla Wnuka-Lipińskiego dosłowne rozumienie „rządów większości” jest absurdem, zwłaszcza w wielomilionowych demokracjach. Stąd istnieje potrzeba reprezentacji w postaci mniejszości, pod warunkiem, że w państwie istnieje też działająca kontrolita. W celu wzmocnienia swojego stanowiska, Wnuk-Lipiński odwołuje się do poglądów Giovanni Sartoriego (1994), który zadaje pytanie: „jak to się dzieje, że rządy większości sprowadzają się ostatecznie do rządów mniejszości?”. Włoski badacz odpowiada, że architektura demokracji powoduje, iż faktyczne rządy większości są niemożliwe, jednak demokracja wytwarza nie jedną mniejszość, lecz różne mniejszości odpowiedzialne za odmienne dziedziny życia, które posiadają władzę w sensie „słabym”, a nie „mocnym”, czyli nie całą, niepodzielną władzę. Marek Żyromski poglądy Sartoriego zalicza do koncepcji tzw. demokracji współzawodniczącej. „Zamiast jednej, zintegrowanej i spójnej grupy elitarnej mamy do czynienia raczej z całym szeregiem elit, rywalizujących ze sobą o miejsce w społeczeństwie” (2004). Mimo wszystko należy pamiętać, że demokracja, zwłaszcza proceduralna, jest pewnym typem idealnym ustroju, natomiast faktycznie – jak już wcześniej wskazano - istnieją różne odmiany poliarchii czy demokracji realno-substancjalnej (Wnuk-Lipiński, 2005), próbujące dążyć, z gorszym bądź lepszym skutkiem, do owego ideału. Wnuk-Lipiński, rozważając zasadność istnienia elit politycznych nawiązuje również do koncepcji Roberta Michelsa. Według tego ostatniego, mniejszość zawsze rządzi większością i podporządkowuje sobie jej wolę. Wynika to z kwestii praktycznych, ponieważ masom trudno jest podejmować kolektywnie jakiegokolwiek decyzje i odbywać dyskusje. Z kolei w rzeczywistości, zdaniem Michelsa, większość dowiaduje się o podjętych decyzjach w jej imieniu dopiero po fakcie. Sytuacja ta generuje szereg konfliktów, a także może prowadzić do oligarchizacji gremiów przywódczych (Wnuk-Lipiński, 2005).

Wnuk-Lipiński krytykuje Michelsa za brak precyzyjnego określenia fenomenu oligarchii. Ponadto polski socjolog zauważa, że nie powinno

de facto ruling minority is dependent on the will of the majority and exercises its rule as long as it is legitimized by the majority (ibid.). In addition, Wnuk-Lipinski provided a caveat to the claim that the minority rule is compatible with the unconstrained will of the majority. This can be true provided that there is a “political alternative to this ruling group, or, in essence, a legitimate political opposition” (ibid.). Wnuk-Lipinski saw the literal understanding of “majority rule” as absurd, all the more so in democracies consisting of multimillion populations. Hence, there is a need for representation in the form of minorities, provided that an active counter-elite also operates in a state. To reinforce his claims, Wnuk-Lipinski refers to the views of Giovanni Sartori (1994), who wondered why the majority rule ultimately come down to minority rule. The Italian researcher explained that the architecture of democracy makes the majority rule impossible, but democracy produces not one minority, but different minorities responsible for different areas of life, who hold power in the “weak” rather than “strong” sense, that is, they do not hold full powers. Marek Żyromski categorized Sartori’s views as belonging to the concept of competitive democracy. “Rather than a single, integrated and cohesive elite group, we are dealing with a whole range of elites competing with each other for a place in society” (2004). Nonetheless, democracy, especially procedural democracy, is a certain type of an ideal system, while in fact, what we witness are different varieties of polyarchy or real-substantial democracy (Wnuk-Lipinski, 2005) that strive to become this ideal system, and they succeed in doing so to a greater or lesser extent. Considering the legitimacy of political elites, Wnuk-Lipinski also recalled the concept created by Robert Michels. Robert Michels argued that the minority always rules over the majority and dominated over the will of the majority. This is due to practical reasons, as it is difficult for the masses to collectively make any decisions and hold discussions. In contrast, according to Michels, the majority learns of decisions made on their behalf only post factum. This situation generates a number of conflicts and may also lead to the oligarchization of leadership groups (Wnuk-Lipinski, 2005).

Wnuk-Lipinski criticized Michels for failing to precisely define the phenomenon of oligarchy. He also notes that conclusions from observing one party in a particular historical context should not be generalized (as Michels did with the German Social Democratic Party) and extrapolated on

się uogólniać wniosków z obserwacji jednej partii w określonym kontekście historycznym (jak to uczynił Michels w przypadku Niemieckiej Partii Socjaldemokratycznej) i przenosić je na inne partie w innych okresach historycznych (Wnuk-Lipiński, 2005). Jednak Wnuk-Lipiński przyznaje niemieckiemu socjologowi rację w tym zakresie, że zwrócił on uwagę na problem oligarchizacji gremiów przywódczych, nawet, jeśli są one wybierane za pomocą procedur demokratycznych oraz na kwestię odpowiedzialności przywódców partyjnych i rozliczania się ze zobowiązań podjętych wobec wyborców. Polski socjolog podkreśla, że odpowiedzialność partii przed wyborcami (*accountability*), jest „rdzeniem procesu demokratycznego i odpowiedzialnością na pesymistyczne tezy Michelsa” (tamże). Jeśli ta odpowiedzialność jest mała, jakość demokracji słabnie, a partie polityczne alienują się od wyborców. W systemie demokratycznym fakt istnienia elit i reprezentowania przez nich wyborców jest dowodem, zdaniem Wnuka-Lipińskiego, na realizowanie się owej odpowiedzialności (tamże). Tym samym omawiany socjolog pośrednio odpowiada na zarzut postawiony przez Mikołaja Cześnika, że w akademickiej polszczyźnie brakuje tłumaczenia takich terminów, jak wspomniane *accountability* (Cześnik, 2015).

Wymiar dynamiczny elit

Wnuka-Lipińskiego jest zainteresowany przede wszystkim elitami polskimi, ich sytuacją i kształtowaniem się m.in. po okresie radykalnej zmiany ustrojowej. Warto odnotować, że tworzenie i funkcjonowanie elit w Polsce omawiany socjolog rozpatruje w kontekście historycznym, przywołując tworzenie się polskich elit tuż po II wojnie światowej (1996a). Badacz podkreśla, że elity postkomunistyczne i postsolidarnościowe zaczęły kształtować się w Polsce po 1990 roku, zaś ostatecznie uformowały się po wyborach w 1993 roku (Wasilewski, Wnuk-Lipiński, 1995a). Elita postkomunistyczna miała niewiele wspólnego z PZPR, która rozpadła się po obradach „okrągłego stołu”, a elita postsolidarnościowa stanowiła zupełnie nową formację (tamże). Wnuk-Lipiński zaznacza, że od lat dziewięćdziesiątych „krystalizuje się elita postkomunistyczna i postsolidarnościowa zarazem. Indywidualne biografie polityczne przestają być wyznacznikiem miejsca zajmowanego w elicie. Stają się nim uświadamiane interesy grupowe i preferowane opcje polityczne. Formułują się klasyczne podziały polityczne – np. wzdłuż

other parties in other periods of history (Wnuk-Lipinski, 2005) Wnuk-Lipiński still recognized Michels for drawing the attention to the oligarchy of leadership groups, even if elected by means of democratic procedures, and to the issues of responsibility of party leaders and their accountability for the commitments made to voters. Wnuk-Lipiński highlighted that a political party's accountability to its voters is “the core of the democratic process and a response to Michels' pessimistic theses” (ibid.). If this accountability is limited, the quality of democracy deteriorates and political parties alienate themselves from voters. Wnuk-Lipinski also argued that, in a democratic system, the sole existence of elites and the fact they represent voters provides evidence for the enforcement of this accountability (ibid.). Thus, he indirectly responded to the accusation made by Mikołaj Cześnik that there are no words in the Polish scientific language that correctly render the terms such as accountability within the meaning explained above (Cześnik, 2015).

The dynamic dimension of elites

The focus of Wnuk-Lipinski was primarily on Polish elites, their situation and formation after the period of a radical political change. It is worth noting that Wnuk-Lipinski studied the formation and modus operandi of elites in Poland in a historical context, by referring to the formation of Polish elites directly after World War II (1996a). He emphasized that the post-communist and post-Solidarity elites began to form in Poland after 1990, and were finally shaped after the elections in 1993 (Wasilewski, Wnuk-Lipinski, 1995a). The post-communist elite had little in common with the Polish United Workers' Party PZPR, which disintegrated after the “Polish Round Table Talks”, and the post-Solidarity elite emerged as a completely new formation (ibid.). Wnuk-Lipinski noted that “a post-communist and post-Solidarity elites have been formed in parallel” since 1990s. Individual political biographies were no longer a token of one's place in the elite. Instead, group interests and preferred political options came to the fore. The traditional political divisions were being formed along the <left-right>

wymiaru <lewica – prawica> – a traci znaczenie polityczna genealogia” (Wnuk-Lipinski, 1996a; Wasilewski, Wnuk-Lipinski, 1995b, 1995b). Wydaje się, że Wnuk-Lipinski nie ma w tym miejscu całkowitej racji. Rzeczywiście, na scenie politycznej krystalizują się podziały na lewicę – prawicę, ale duże znaczenie mają interesy grupowe różnej proveniencji, a także podział w samej prawicy.

Wnuk-Lipinski jest szczególnie zainteresowany wymiarem dynamicznym elit, związanym z kwestią ich przemian, zwłaszcza rekrutacją. W związku z tym omawiany socjolog wziął udział w badaniach ilościowych przeprowadzonych w Europie Środkowej i Wschodniej w 1993 r. Dotyczyły one formowania się nowych elit w trzech krajach postkomunistycznych: w Polsce, Rosji i na Węgrzech. Badania zrealizował międzynarodowy zespół, a ich wyniki przedstawiono we wspomnianej już publikacji: *Elity w Polsce, Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* (Szelenyi, Treiman, Wnuk-Lipinski, 1995). Dodatkowo, Wnuk-Lipinski opublikował rezultaty owych badań nad elitą polską w rozdziale drugim książki: *Demokratyczna rekonstrukcja* (1996a). Warszawski socjolog zestawiał również wyniki swoich eksploracji z tymi realizowanymi w Rosji i na Węgrzech. Są to obszernie analizy, które z uwagi na ograniczenia objętości tekstu, nie będą tu przytaczane. Jacek Raciborski badania przeprowadzone przez Wnuka-Lipińskiego zalicza do nurtu komparatystycznego (2006).

Podczas analizowania polskich elit okresu transformacji, omawiany socjolog stawia zasadnicze pytanie: czy zmianę władzy po 1989 roku w Polsce można zaklasyfikować do teorii wymiany elit czy reprodukcji elit? Wnuk-Lipinski wyjaśnia, że „cyrkulacja lub reprodukcja elit odnosi się do zmian personelu w elicie; jeśli stanowiska w nowej elicie obejmują jednostki ze starej elity, mamy do czynienia z reprodukcją, jeśli spoza starej elity, mamy do czynienia z cyrkulacją” (1996a). Wnuk-Lipinski jednoznacznie stwierdza, że w Polsce bezpośrednio po II wojnie światowej „na gruncie teorii elit taka głęboka zmiana systemu sprawowania władzy najlepiej mogłaby zostać opisana poprzez odwołanie się do koncepcji wymiany elit” (1996a). Zagadnienie wygląda na o wiele bardziej skomplikowane przy formowaniu się nowej elity w Polsce po 1989 roku. Na podstawie badań z 1993 roku stwierdzono, że w postkomunistycznej Polsce elity są formowane na dwa sposoby: poprzez cyrkulację i reprodukcję. Największa cyrkulacja nastąpiła w elicie politycznej, gdzie rdzeń nowej elity stanowią nowe osoby. Zaś duże natężenie reprodukcji elit dostrzeżono w nowej elicie

axis, and political genealogy was no longer a key determinant” (Wnuk-Lipinski, 1996a; Wasilewski, Wnuk-Lipinski, 1995b, 1995b). Wnuk-Lipinski was apparently not entirely right here. Indeed, the political scene became increasingly divided into left and right, but group interests of different provenance, as well as the division within the right wing, were gaining ground.

Wnuk-Lipinski was particularly interested in the dynamic dimension of elites, their transformation, and specifically the recruitment to elites. To pursue his interests, he took part in a quantitative study conducted in Central and Eastern Europe in 1993. It concerned the formation of new elites in three post-communist countries: Poland, Russia and Hungary. The research was conducted by an international team, and the findings are presented in the publication: *Elity w Polsce, Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* [Elites in Poland, Russia and Hungary. Exchange or Reproduction?] (Szelenyi, Treiman, Wnuk-Lipinski, 1995). Wnuk-Lipinski also published the results of this study on the Polish elite in chapter two of the book: *Demokratyczna rekonstrukcja* [Democratic reconstruction] (1996a). Wnuk-Lipinski contrasted the results of his explorations with the research carried out in Russia and Hungary. These resulted in extensive analyzes that will not be cited here due to text space constraints. Jacek Raciborski believes that the research by Wnuk-Lipinski belong to comparative science (2006).

When analyzing the Polish elites of the transition period, Wnuk-Lipinski asked a fundamental question: does the change of power after 1989 in Poland classify as elite exchange or elite reproduction? He explained that “circulation or reproduction of elite implies personal changes within the elite: if positions in the new elite are occupied by individuals from the old elite, we are dealing with reproduction of elite, if positions in the new elite are occupied by individuals who did not belong to the old elite, we are dealing with the circulation of elite” (1996a). Wnuk-Lipinski unequivocally concluded that “on the grounds of elite theory, such a profound change in the system of governance [in Poland immediately after World War II] could best be described by reference to the concept of elite exchange” (1996a). The formation of a new elite in Poland after 1989 appears more complex. A 1993 study found that in post-communist Poland, elites were formed both by circulation and reproduction. The political elite was subject to major elite circulation, with newcomers replacing the core of the old elite. On the other hand, we witnessed deep elite

ekonomicznej, ponieważ większość jej członków pochodzi z komunistycznej nomenklatury (tamże).

Pawłowska wysuwa zarzut, że kategorie Wnuka-Lipińskiego „nie odpowiadają na pytanie: w jakim stopniu (i czy w ogóle) kierunek przekształceń elit politycznych wpływa na transformację systemu ekonomicznego i społeczno-politycznego” (1998). Należy w tym miejscu zgodzić się z badaczką. Jednakże zaproponowana przez Wnuka-Lipińskiego klasyfikacja przeobrażeń elit ma też swoje zalety, na przykład duże walory poznawcze, bo opisuje schemat przekształceń transformacyjnych elit politycznych w stosunkowo krótkim i specyficznym czasie transformacji ustrojowej, w okolicznościach „wynegocjowanej rewolucji” (Wnuk-Lipiński, 1996a) w Europie Wschodniej. Rozczarowuje fakt, że polski socjolog nie ponowił badań nad elitami, zwłaszcza politycznymi w dalszych latach swojej kariery naukowej, skupił się raczej na obserwacji i opiniowaniu ich działań. Mimo wszystko jego prace badawcze mogą być inspiracją dla dzisiejszych analityków sceny politycznej do podjęcia kolejnych badań na przykład nad kanałami dojścia do pozycji, pochodzeniem i składem elit. Przykładem takich badań są te dotyczące samorządowej elity regionalnej, przeprowadzone w 2017 roku przez Witolda Betkiewicza, Michała Kotnarowskiego i Jacka Wasilewskiego (2018). Niestety trudno doszukać się badań nad polskimi elitami politycznymi na szczeblu ponadregionalnym, brakuje również międzynarodowych badań porównawczych z udziałem polskich elit.

Krytyka elit politycznych

Jeśli chodzi o obraz polskich elit lat dziewięćdziesiątych XX wieku oraz pierwszej dekady XXI wieku, to nie jest on – zdaniem Wnuka-Lipińskiego – zadowolający. W przypadku elit politycznych, przywoływany badacz niewątpliwie zauważa ich dysfunkcjonalność (2003). Skąd te problemy? Omawiany socjolog wyjaśnia, że istnieje „pewien toksyczny składnik naszej klasy i tradycji politycznej, a zwłaszcza tej jej części, która wywodzi się z dawnej Solidarności: szkodzić sobie wzajemnie bez względu na to, jakie to ma skutki dla własnego szerokiego obozu politycznego, a także dla kraju” (2000a; 2004). Wnuk-Lipiński negatywnie wypowiadał się o elitach postsolidarnościowych (do których, dodajmy, jako członek elity naukowej, sam należał). Jego zdaniem, nie potrafiły one utrzymać poparcia

reprodukcji w nowej elicie ekonomicznej, ponieważ większość jej członków pochodzi z komunistycznej nomenklatury (ibid.).

Pawłowska argumentuje, że kategorie Wnuka-Lipinskiego „nie odpowiadają na pytanie: do jakiego stopnia (i czy w ogóle) kierunek transformacji elit politycznych wpłynął na transformację systemu ekonomicznego i społeczno-politycznego” (1998). Ten argument wydaje się rozsądny. Jednakże klasyfikacja transformacji elit, jak zaproponował Wnuk-Lipiński, ma swoje zalety, na przykład oferuje wysoką wartość poznawczą, ponieważ opisuje schemat transformacji elit politycznych w stosunkowo krótkim i specyficznym czasie transformacji ustrojowej, w okolicznościach „negotiated revolution” (Wnuk-Lipiński, 1996a) w Europie Wschodniej. Jest rozczarujące, że Wnuk-Lipiński nie kontynuował swoich badań nad elitami, szczególnie elitami politycznymi w późniejszych latach swojej kariery naukowej, skupiając się raczej na obserwacji i ocenie ich działań. Mimo wszystko jego badania mogą być inspiracją dla dzisiejszych analityków sceny politycznej do podjęcia dalszych badań, na przykład o ścieżkach do pozycji wewnątrz elity, o ich źródłach i składzie. Przykładem takich badań jest badanie na temat elity regionalnej na poziomie lokalnym z 2017 roku, przeprowadzone przez Witolda Betkiewicza, Michała Kotnarowskiego i Jacka Wasilewskiego (2018). Niestety, istnieje niedostatek badań nad polskimi elitami politycznymi na poziomie ponadregionalnym, a także brakuje badań porównawczych międzynarodowych dotyczących polskich elit.

The critiques of political elites

Wnuk-Lipinski was critical of the Polish elite of the 1990s and the first decade of the 21st century. He saw political elites as dysfunctional (2003). What is the origin of these problems? Wnuk-Lipinski explained that there was “a certain toxic component to our political class and tradition, especially that part of it that originated in the former Solidarity: to harm each other with no consideration for the consequences for one's own political camp or for the state” (2000a, p. 19; 2004, p. 89). Wnuk-Lipinski expressed negative opinions about the post-Solidarity elite (to which he himself belonged as a member of the scientific elite). He believed these elites have been unable to maintain the public support of the 1980s because they have focused solely on their vested interests, greed and own advantage (2000a).

społecznego z lat osiemdziesiątych, ponieważ skupiły się wyłącznie na swoich partykularnych interesach, chciwości i prywacie (2000a.).

Wnuk-Lipiński nie jest odosobniony w swojej krytyce dotyczącej polskich elit politycznych. Na kilka aspektów dysfunkcyjności owych elit zwraca uwagę również Jarosław Nocoń. Biorąc pod uwagę perspektywę etyczną, sięga on do pojęcia patologii politycznej, którą wiąże m.in. z nieprzestrzeganiem norm moralnych przez przedstawicieli administracji rządowej. Jedną z form takiej patologii jest korupcja wpływająca destrukcyjnie na funkcjonowanie instytucji państwowych (2004). Inne czynniki zaburzające funkcjonalność elit politycznych – zdaniem Noconia – są zwłaszcza psychologiczne, na przykład patologiczny typ osobowości aktorów politycznych, określone cechy fizjonomii, umysłu, czy charakteru, używane do zdobycia władzy (tamże). Niekiedy zaburzenia osobowości polityków związane ze stresem i frustracją powodują deficyt umiejętności przywódczych, problemy z podejmowaniem decyzji, postrzeganiem rzeczywistości (tamże). Jerzy Kornaś dodaje, że elity polityczne są grupą najbardziej krytykowanych polskich elit. Stawia on pytanie: czy są one zdolne do kontynuowania procesu konsolidacji demokracji (2016)? Autor ten twierdzi, że w Polsce w okresie transformacji wykształcił się typ sfragmentaryzowanej elity politycznej, którą cechuje niski poziom integracji, normatywnej zgodności, charakteryzujący się minimalnym konsensusem co do wspólnych wartości i reguł funkcjonowania systemu, rywalizacja o władzę i sposoby jej sprawowania, podejrzliwość, uprzedzenia, wrogość. Komunikacja między członkami elity jest ograniczona lub zrywana, stosowane są brutalne metody walki o władzę (tamże). Podobnie Sztumski, analizując polskie elity polityczne z perspektywy m.in. historycznej określa je jako „zaściankowe, „żądne władzy”, „nieudolne” (2014). W drugiej dekadzie XXI wieku wśród badaczy również dominują krytyczne wypowiedzi na temat polskich elit politycznych (Woźniak, 2019; Wasilewski, Kotnarowski, Betkiewicz, 2019; Jarosz, 2018; Zuba, 2019).

Obserwacje i opinie badaczy w dużym stopniu pokrywają się w ocenami społeczeństwa, wyrażanymi w sondażach. Jak wynika z badań opinii publicznej, obraz polskich elit w społeczeństwie nie ulega zmianie. Według sondażu przeprowadzonego przez CBOS w 1993 roku, 66% ankietowanych Polaków wypowiedziało się krytycznie o działalności rządu (1993). W roku 2014 było to 63%, pozytywnie pracę rządu oceniło 27% badanych (2014). Wyniki sondaży dotyczących badania

Wnuk-Lipinski's critical opinions about Poland's political elite were not isolated. Jarosław Nocoń also discussed several aspects of the dysfunctionality of these elites. From the ethical perspective, he recalled the concept of political pathology, which he linked, inter alia, to the failure of government officials to adhere to moral standards. The political pathology is made manifest in corruption that is damaging for the operation of state institutions (2004). Nocoń explained that the factors that disrupt political elites are specifically psychological, including pathological type of personality among political actors, specific features of physiognomy, way of thinking, or character traits that are used to gain power (ibid.). Personality disorders related to stress and frustration cause deficits in leadership skills, problems with decision-making, and distorted perception of reality (ibid.). Jerzy Kornaś adds that political elites are the most criticized among all types of Polish elites. He wonders if they are capable of continuing to consolidate democracy (2016). He argues that a fragmented political elite has developed in Poland during the transition period, characterized by poor integration, normative conformity, low consensus on common values and rules in terms of how the system operates, competition for power and ways of exercising it, suspicion, prejudice, and hostility. Communication between members of the elite is limited or broken, violent methods are used to fight for power (ibid.). Sztumski also analyzed Polish political elites from a historical perspective, describing them as "parochial, "power-hungry," "inept" (2014). In the second decade of the 21st century, critical opinions about Polish political elites are also prevalent among researchers (Woźniak, 2019; Wasilewski, Kotnarowski, Betkiewicz, 2019; Jarosz, 2018; Zuba, 2019).

The researchers' observations and opinions largely coincide with the public opinion, as evidenced in public surveys. According to opinion polls, the image of the Polish elite in society has not changed much. According to a poll conducted by the Public Opinion Research Center CBOS in 1993, 66% of respondents were critical of the Polish government (1993). In 2014, the activities of Poland's government was assessed either unfavorably or favorably by 63% and 27% of respondents, respectively (2014). The results of the 2021 opinion poll also reveal the general disapproval of respondents towards the government's activities (51%), while a favorable

opinii publicznej z 2021 roku również ujawniają dezaprobatę ankietowanych Polaków wobec działalności rządu (51 %), natomiast pozytywne oceny w tek kwestii wyraża niecałe 37 % respondentów (CBOS, 2021).

Przytoczone opinie i dane cechuje być może nadmierna generalizacja, jednakże poszukując odpowiedzi na zadane przez Kornasia pytanie, można przypuszczać, że opisane przywary elit politycznych nie sprzyjają konsolidacji demokratycznej, a nawet deprecjonują znaczenie samej demokracji. W związku z powyższym Wnuk-Lipiński stawia inne pytanie: czym powinno charakteryzować się przywództwo polityczne? Warszawski socjolog podaje kilka czynników, które świadczą o dobrym rządzeniu. Przede wszystkim „ludzie muszą uwierzyć, że są prowadzeni przez człowieka, który wie, czego chce, a przy tym nie jest to tajemnicą, [...] obywatele muszą się identyfikować z celami, które stawia sobie ekipa rządząca” (1999). Poza tym społeczeństwo powinno być przekonane o sile i zaradności przywódcy, który ma sprostać stawianym mu zadaniom. Dobrze też, gdy jest on otoczony przez ekipę, która go wspiera, a nie przeszkadza. Wzmacnia to poczucie bezpieczeństwa obywateli. Co więcej, „przywództwo polityczne dobrej jakości jest ekspansywne, zyskuje nowych zwolenników” (tamże). Oznacza to, że przywódca nie segreguje obywateli, nie tworzy podziałów i nie daje odczuć, że ktoś jest „swój” a ktoś „obcy”. Ponadto przywódca powinien wykazywać się pewnością siebie i brakiem wahania, w ten sposób udowadnia społeczeństwu, że jest w stanie realizować postawione sobie cele. Być może dywagacje Wnuka-Lipińskiego są jedynie konstruktem teoretycznym opartym na myśleniu życzeniowym, gdyż kształtowanie się elit politycznych to proces czasochłonny, związany z historią danego kraju, jej polityką wewnętrzną oraz zewnętrzną, a także oparty na stopniowym budowaniu zaufania społecznego. Mimo wszystko sugestie te są nadal aktualne.

Zakończenie

Rozważania przeprowadzone w niniejszym artykule można podsumować następująco: elity polityczne, szczególnie okresu transformacji, stanowią jeden z ważniejszych obiektów analiz Wnuka-Lipińskiego. Warszawski socjolog charakteryzuje elity w sposób opisowy, podkreślając znaczenie pozycji, jaką zajmują oraz funkcji, jakie pełnią one w systemie demokratycznym. Ponadto, omawiany autor korzysta z pojęcia klasy politycznej, w skład której – w jego ujęciu – wchodzi

opinion were expressed by less than 37% of respondents (CBOS, 2021).

The opinions and data presented are perhaps burdened by overgeneralization; however, seeking an answer to the question posed by Kornas, it can be assumed that the discussed shortcomings of the political elites are not conducive to democratic consolidation, and even depreciate the importance of democracy itself. In this context, Wnuk-Lipiński asked another question: what should political leadership be like? He also named a few characteristic features of good governance. First and foremost, “people have to believe that they are being led by a person who knows what he/she wants, and it’s no secret that [...] citizens must identify with the goals set by the ruling team” (1999). The public should also be convinced of the strength and resourcefulness of the leader to deliver on the tasks he/she given to him/her. A leader should be preferably surrounded by a team that supports him/her instead of hindering his/her actions. This makes citizens feel safe. Moreover, “high-quality political leadership is expansive, it gains new followers” (ibid.). This means that the leader does not categorize citizens into groups, does not create divisions into “insiders” or “outsiders”. A leader should also be self-confident and unwavering in order to prove to the society that he/she is able to achieve the goals. Perhaps Wnuk-Lipiński’s arguments are merely a theoretical construct based on wishful thinking, since the formation of political elites is a time-consuming process, closely tied to a nation’s history, its internal and external policies, and based on the gradual building of social trust and public confidence. Nevertheless, these suggestions continue to be valid to this day.

Conclusion

This paper can be summarized as follows: political elites, especially those of the transformation period, are one of the most important subject of Wnuk-Lipiński’s studies. Wnuk-Lipiński characterized elites in a descriptive manner, highlighted the importance of the position they hold and the functions they perform in a democratic system. In addition, Wnuk-Lipiński referred to the concept of a political class, which, in his view, includes political elites, counter-elites

elity polityczne, kontrelity oraz subelity. Co więcej, Wnuk-Lipiński łączy zagadnienie elit z kwestią kapitału, pojęciem zaczerpniętym z dorobku Bourdieu. Polski socjolog uwzględnia kapitał materialny, kulturowy, społeczny oraz polityczny, z czego ten ostatni jest dla niego szczególnie istotny, gdyż ułatwia wstąpienie do elity bądź zmianę pozycji w elicie. Ponadto, Wnuk-Lipiński nawiązuje do klasycznych teorii elit, wśród których najczęściej uwzględnia teorie Patero i Mosca, przypisujące elitom pełnienie istotnych ról w społeczeństwie. Wnuk-Lipiński bada i analizuje polskie elity polityczne w wymiarze dynamicznym, stwierdzając, że w okresie transformacji ustrojowej nowe elity formowały się zarówno poprzez cyrkulację, jak i reprodukcję. Co więcej, zauważa on, że w Polsce w latach dziewięćdziesiątych ukształtowały się elity postkomunistyczne oraz postsolidarnościowe. Dodatkowo, Wnuk-Lipiński analizuje funkcje elit politycznych, wśród których za najważniejsze uznaje funkcję artikulacyjną oraz sprawowanie przywództwa politycznego. W kwestii zasadności istnienia elit w systemie demokratycznym Wnuk-Lipiński podkreśla konieczność ich funkcjonowania w ramach ustroju określonego mianem poliarchii (pojęcie zaczerpniętego od Dahla), gdzie prawa obywatelskie przysługują dużej ilości ludzi, a rządzący mogą być obalania w ramach demokratycznego głosowania. Poza tym bierze on pod uwagę teorię Michelsa, że elity pełnią też konfliktogenne role w społeczeństwie i dążą do oligarchizacji życia społeczno-politycznego. Zdaniem Wnuka-Lipińskiego, ważna jest odpowiedzialność gremiów przywódczych przed wyborcami, czyli *accountability*, na której opierają się relacje i zaufanie między rządzącymi i elektoratem. Warszawski socjolog negatywnie określa stan oraz działanie polskich elit politycznych, skoncentrowanych przede wszystkim na swoich interesach partykularnych i przedstawia zestaw przymiotów idealnego przywództwa politycznego, co można zinterpretować raczej, jako przejaw jego myślenia życzeniowego. Analizy przeprowadzone przez Wnuka-Lipińskiego stanowią duży i znaczący wkład w badania nad elitami polskimi okresu transformacji systemowo-ustrojowej i mogą być inspiracją do wyjaśniania współczesnych przemian oraz sposobu funkcjonowania elit politycznych.

and sub-elites. Wnuk-Lipinski also draw a link between elites and the idea of capital, a concept originally explored by Bourdieu. He contemplated the concepts of material capital, cultural capital, social capital and political capital, with particular focus on the latter as a means to join the elite or change rank within the elite. Wnuk-Lipiński also invoked the classical theories of the elite, most often the theories of Patero and Mosca, who believed the elites play important roles in society. Wnuk-Lipiński explored and analyzed Polish political elites from a dynamic perspective. He argued that new elites were formed both through circulation and reproduction during the period of political transformation. He also described how post-communist and post-Solidarity elites formed in Poland in the 1990s. Wnuk-Lipinski analyzed the functions of political elites, including specifically the articulatory function and the exercise of political leadership. When considering the legitimacy of elites in a democratic system, Wnuk-Lipinski stressed that elites were bound to operate within a system known as polyarchy (a term taken from Dahl), where civil rights are enjoyed by a large number of people and governments can be overthrown through democratic voting. He took into consideration Michels' theory that elites also play conflicting roles in society and seek to oligarchize the socio-political life. According to Wnuk-Lipinski, what truly matters is the accountability of leaders vis-a-vis the electorate, on which the relationship and trust between those in power and the electorate are based. He expressed a negative view of the status and actions of the Polish political elite, who are focused primarily on their vested interests, and presented a set of qualities of ideal political leadership, which can be seen as wishful thinking rather than concrete reality. The analyzes by Wnuk-Lipiński provide a significant contribution to research on the Polish elites during the period of systemic and political transformation and inspire further research to explain contemporary phenomena and the way the current political elites operate.

Bibliografia:

1. Betkiewicz, W., Kotnarowski, M., Wasilewski, J. (2018). Trzy generacje polityczne regionalnej elity samorządowej. *Studia Socjologiczne*, nr 1(228), s. 7-34. DOI: 10.24425/119085
2. Bodio, T., Załęski, P. (2007). Przywództwo i elity polityczne. W: K. A. Wojtaszczyk, W. Jakubowski (red.), *Społeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych* (s. 383-398). Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
3. CBOS. (1993). *Opinie o rządzie. Komunikat z badań*. Warszawa.
4. CBOS. (2014). *Stosunek do rządu w lutym. Komunikat z badań*. Warszawa.
5. CBOS. (2021). *Stosunek do rządu w styczniu. Komunikat z badań*. Warszawa.
6. Cześniak, M. (2015). *O empirycznym badaniu demokracji w Polsce – program badawczy*. Pobrane z: <http://www.is.uw.edu.pl>.
7. Dahl, R. (1995). *Demokracja i jej krytycy*, Kraków: Wydawnictwo Znak.
8. Domański, H. (2004). *Struktura społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
9. Fodor, R. É., Wnuk-Lipiński, E., Yershova, N. (1995). The New Political and Cultural, Elite. *Theory and Society*, vol. 24, no. 5, pp. 783-800.
10. Jarosz, M. (2018). Patologia władzy. *Civitas. Studia z filozofii i polityki*, nr 22, s. 203-214. DOI 10.35757/CIV.2018.22.07
11. Kornaś, J. (2016). Współczesne dylematy polskiej demokracji. W: J. Kornaś, Ł. Daniel (red.), *Demokracja współczesna. Wymiar polski i międzynarodowy* (s. 145-169). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
12. Kuniński, M. (2018). Elity i elitarność a liberalno-demokratyczny model społeczeństwa. W: L. Suchanek (red.), *Nauczanie uniwersyteckie i kształcenie elitarne* (s. 64-77). Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
13. Nocoń, J. (2004). *Elity polityczne. Studium interpretacji funkcjonalnej*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
14. Pawłowska, A. (1998). *Władza, elity, biurokracja. Studium z socjologii polityki*. Lublin: Wyd. UMCS.
15. Rewolucjoniści i księgowi. [Z Edmundem Wnukiem-Lipińskim rozmawiał Dariusz Teresiński]. (1997). *Przegląd Organizacji*, nr 9, s. 3.
16. Sartori, G. (1994). *Teoria demokracji*. Warszawa: PWN.
17. Staniszkis, J. (1994). *W poszukiwaniu paradygmatu transformacji*. Warszawa: PAN.
18. Szelenyi, I., Szelenyi, Sz. (1995). Wstęp – założenia teoretyczne i metodologia. W: I. Szelenyi, D. Treiman, E. Wnuk-Lipiński (red.), *Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* (s. 7-34). Warszawa: ISP PAN.
19. Sztompka, P. (2005). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
20. Sztumski, J. (2014). *Elity, ich miejsce i rola w społeczeństwie*. Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
21. Sztumski, J. (2018). Elity i superelity w paramilitarnych strukturach państwa. W: A. Czyż, S. Kubasa, (red.). *Na drodze do wyjaśnienia problemów politycznych* (s. 166-171). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
22. Wasilewski, J., Wnuk-Lipiński, E. (1995a). Polska: kręta droga od elity komunistycznej do postsolidarnościowej. W: I. Szelenyi, D. Treiman, E. Wnuk-Lipiński (red.). *Elity w Polsce, w Rosji i na Węgrzech. Wymiana czy reprodukcja?* (s. 59-84). Warszawa: ISP PAN.
23. Wasilewski, J., Wnuk-Lipiński, E. (1995b). Poland: a Winding Road from the Communist to Post-Solidarity Elite. *Theory and Society*, vol. 24, no. 5, pp. 669-696.
24. Wasilewski, J., Kotnarowski, M., Betkiewicz, W. (2019). Normatywno-teoretyczny chaos, czyli myślenie regionalnej elity samorządowej o demokracji. *Studia Regionalne i Lokalne*, nr 2(76)/2019, s. 19-44. [http://doi.org/ 10.7366/1509499527602](http://doi.org/10.7366/1509499527602)
25. Wnuk-Lipiński, E. (1992). Koalicja rozsądku. *Życie Warszawy*, nr 157, s. 2.
26. Wnuk-Lipiński, E. (1996). *Demokratyczna rekonstrukcja. Z socjologii radykalnej zmiany ustrojowej*, Warszawa: PWN.
27. Wnuk-Lipiński, E. (1996). Elity i kontrelity. *Nowe Życie Gospodarcze*, nr 12, s. 6.
28. Wnuk-Lipiński, E. (1999). Jakie elity. *Nowe Życie Gospodarcze*, nr 39, s. 10.
29. Wnuk-Lipiński E. (2000). Wirus samozagłady. *Polityka*, nr 24, s. 19.
30. Wnuk-Lipiński, E. (2000). Granice liberalnej demokracji. *Znak*, nr 1, s. 53-64.

31. Wnuk-Lipiński, E. (2003). *Granice wolności, pamiętnik polskiej transformacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar/Collegium Civitas Press.
32. Wnuk-Lipiński, E. (2004). O dylematach polskiej transformacji. W: M. Jarosz (red.). *Polska. Ale jaka?* (s. 79-104). Warszawa: ISP PAN, Oficyna Naukowa.
33. Wnuk-Lipiński, E. (2005). *Socjologia życia publicznego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
34. Woźniak, W. (2019). Politics, sport mega events and grassroots mobilization. Anticipated triumph and unexpected failure of political elite in Poland. *Communist and Post-Communist Studies*, 52 (2019), pp. 367-378.
35. Zuba, K. (2019). The Decline of Political Party Elite. *Polish Sociological Review*, 1(205), pp. 3-17. DOI:10.26412/psr205.01
36. Żyromski, M. (2004). Demokracja, liberalizm a teoria elity. W: W. Kaute, P. Świercz, (red.). *Demokracja, liberalizm, społeczeństwo obywatelskie. Doktryna i myśl polityczna* (s. 95-101). Katowice: Wyd. Uniwersytet Śląski.
37. Żyromski, M. (2007). *Teorie elit a systemy polityczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.